

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ
РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ
ДРУГИЙ СЕНАТ

у справі за конституційною скаргою Плескача В'ячеслава
Юрійовича щодо відповідності Конституції України
(конституційності) окремих положень частини третьої
статті 307, частини третьої статті 309 Кримінального
процесуального кодексу України

м. К и ї в
17 червня 2020 року
№ 4-р(II)/2020

Справа № 3-180/2018(1644/18)

Другий сенат Конституційного Суду України у складі суддів:

Головатого Сергія Петровича – головуючого,
Городовенка Віктора Валентиновича,
Касмініна Олександра Володимировича,
Лемака Василя Васильовича – доповідача,
Мойсика Володимира Романовича,
Первомайського Олега Олексійовича,
Юровської Галини Валентинівни,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційною скаргою Плескача В'ячеслава Юрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини третьої статті 307, частини третьої статті 309 Кримінального процесуального кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Лемака В.В. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. До Конституційного Суду України звернувся Плескач В'ячеслав Юрійович із конституційною скаргою щодо відповідності Конституції України

(конституційності) положень частини третьої статті 307 Кримінального процесуального кодексу України (далі – Кодекс) стосовно заборони оскарження ухвали слідчого судді за результатами розгляду скарги на рішення, дію чи бездіяльність слідчого чи прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – Реєстр), та частини третьої статті 309 Кодексу, які передбачають, що скарги на інші ухвали слідчого судді оскарженню не підлягають і заперечення проти них можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді.

Суб'єкт права на конституційну скаргу зазначає, що положення частини третьої статті 307 та частини третьої статті 309 Кодексу суперечать частині другій статті 55, пункту 8 частини другої статті 129 Конституції України, та стверджує, що передбачена окремими положеннями частини третьої статті 307 Кодексу заборона оскарження ухвали слідчого судді за результатами розгляду скарги на рішення, дію чи бездіяльність слідчого чи прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Реєстру, порушує його конституційне право щодо оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, яке закріплене частиною другою статті 55 Основного Закону України.

2. Конституційним Судом України встановлено також, що Законом України „Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів“ від 3 жовтня 2017 року № 2147–VIII до частини третьої статті 307 Кодексу було внесено зміни, а саме доповнено словами „про скасування повідомлення про підозру та відмову у задоволенні скарги на повідомлення про підозру“. Вказаний закон набрав чинності 15 грудня 2017 року, але зміни, внесені до частини третьої статті 307 Кодексу, були введені в дію через три місяці після набрання чинності цим законом. Також під час розгляду Конституційним Судом України цієї справи Законом України „Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення

забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування“ від 18 вересня 2018 року № 2548–VIII частину третю статті 307 Кодексу після слів „кримінального провадження“ доповнено словами і цифрами „скарги на відмову слідчого, прокурора в задоволенні клопотання про закриття кримінального провадження з підстав, визначених пунктом 9¹ частини першої статті 284 цього Кодексу“. Конституційний Суд України вважає, що внесення змін зазначеними законами не впливає на суть окремих положень частини третьої статті 307 Кодексу, які є предметом конституційного контролю.

3. Вирішуючи питання, порушені в конституційній скарзі, Конституційний Суд України виходить із такого.

3.1. Застосовними у цій справі є закріплені в Конституції України принцип верховенства права (частина перша статті 8) та принцип захисту прав людини (частина друга статті 3). Ці конституційні принципи перебувають у системному взаємозв'язку між собою та втілені в нормах Основного Закону України, якими, зокрема, визначається право на судовий захист. Згідно з Конституцією України „права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб“ (частини перша, друга статті 55). У свою чергу, положення статті 55 Конституції України, якими встановлено право на судовий захист, перебувають у нерозривному зв'язку з положеннями Конституції України, якими визначено обсяг судового захисту – „забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення“ (пункт 8 частини другої статті 129 Конституції України).

3.2. Конституційний Суд України неодноразово зазначав, що „правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення в правах“ (перше речення

абзацу десятого пункту 9 мотивувальної частини Рішення від 30 січня 2003 року № 3-рп/2003).

У Рішенні Конституційного Суду України від 13 червня 2019 року № 4-р/2019 було сформульовано юридичну позицію, за якою законодавчо визначений механізм реалізації права на судовий захист, що включає в себе, зокрема, право на апеляційний перегляд справи, є однією з конституційних гарантій реалізації інших прав і свобод, їх утвердження й захисту за допомогою правосуддя; обсяг права на апеляційний перегляд справи, що визначається законом, має гарантувати особі ефективну реалізацію права на судовий захист задля досягнення цілей правосуддя, забезпечуючи захист інших конституційних прав і свобод такої особи (абзаци сімнадцятий, вісімнадцятий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини).

Отже, право на судовий захист (частини перша, друга статті 55 Конституції України) передбачає не тільки можливість звернення особи до суду, а й, зокрема, право на обґрунтоване судове рішення, в тому числі можливість виправлення судової помилки судом другої інстанції. Апеляційний перегляд судового рішення, ухваленого судом першої інстанції, є важливим для утвердження і забезпечення прав і свобод людини, що є головним обов'язком держави (частина друга статті 3 Конституції України).

Конституційний Суд України, послідовно формулюючи юридичні позиції стосовно змісту права на судовий захист, окремо зауважує, що зміни до Конституції України, внесені Законом України „Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)“ від 2 червня 2016 року № 1401–VIII (набрав чинності 30 вересня 2016 року), відображають тенденцію до посилення конституційних гарантій щодо права на апеляційний перегляд справи та, відповідно, звуження розсуду законодавця в цьому питанні, що було втілено в новій редакції статті 129 Конституції України.

На підставі викладеного Конституційний Суд України дійшов висновку, що реалізація конституційного права на судовий захист передбачає можливе оскарження до суду рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади. Хоча обсяг розсуду законодавця при встановленні системи судоустрою, процедури оскарження, підстав для скасування або зміни судових рішень судами вищих

інстанцій, повноважень судів вищих інстанцій є широким, законодавець повинен, здійснюючи відповідне регулювання, виходити з конституційних принципів і цінностей та відповідних міжнародних зобов'язань України, зокрема щодо ефективного судового захисту прав і свобод людини і громадянина.

3.3. Наведеному підходу відповідають і міжнародні зобов'язання України, що випливають із міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Згідно зі статтею 8 Загальної декларації прав людини 1948 року кожна людина має право на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами у разі порушення її основоположних прав, наданих їй конституцією або законом.

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року покладає обов'язок на державу, що бере участь у цьому пакті, забезпечити вській особі, права і свободи якої порушено, ефективний засіб юридичного захисту, навіть коли це порушення було вчинене особами, що діяли як особи офіційні, а також розвивати можливості судового захисту (підпункти „а“, „б“ пункту 3 статті 2).

Наведене відповідає Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі – Конвенція), практиці її застосування Європейським судом з прав людини, який, зокрема, зазначав, що право на доступ до суду має бути „практичним та ефективним“, а не „теоретичним чи ілюзорним“, та наголошував, що „це міркування набуває особливої актуальності у контексті гарантій, передбачених статтею 6, з огляду на почесне місце, яке в демократичному суспільстві посідає право на справедливий суд“ (§ 77 рішення у справі „Zubac v. Croatia“ від 5 квітня 2018 року (заява № 40160/12).

Європейський суд з прав людини послідовно акцентував на тому, що право на доступ до суду хоча й не є абсолютним, його обсяг треба розуміти в контексті позитивного обов'язку держав щодо надання засобів юридичного захисту прав людини ефективно й практично в розумінні статті 13 Конвенції, яка встановлює: „Кожен, чії права та свободи, визнані в цій Конвенції, було

порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження“.

У рішенні у справі „Aksoy v. Turkey“ від 18 грудня 1996 року (заява № 21987/93) Європейський суд з прав людини наголосив, що стаття 13 Конвенції «гарантує наявність на національному рівні засобів для забезпечення по суті прав і свобод, гарантованих Конвенцією, у якій би формі вони не були закріплені в національному праві. Наслідком статті 13, отже, є вимога надати внутрішні засоби юридичного захисту для вирішення „спірної скарги“ по суті згідно з Конвенцією і відповідне відшкодування, хоча Договірним державам надається деяка свобода щодо способу, за допомогою якого вони виконують свої зобов'язання за Конвенцією в рамках цього положення... Обсяг зобов'язань за статтею 13 різниться залежно від характеру скарги заявника згідно з Конвенцією... Тим не менш, засіб захисту, який вимагається за статтею 13, повинен бути „ефективним“ на практиці, а також у нормативних актах; зокрема, в тому сенсі, що його застосування не повинно бути невинувато ускладненим діями чи бездіяльністю органів держави-відповідача» (§ 95).

4. Згідно з пунктом 8 частини другої статті 129 Конституції України однією з основних засад судочинства є забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення. Застосовність цієї засади Конституційний Суд України оцінює у цій справі, зважаючи на її роль та вплив на ефективність захисту сутності права людини на судовий захист, гарантованого Конституцією України (частини перша, друга статті 55).

5. Конституційний Суд України зазначає, що право на судовий захист як гарантія захисту та поновлення системи прав і свобод особливо проявляється у разі, коли доступ до суду для особи унеможлиблюється бездіяльністю органів державної влади.

Звертаючись до уповноважених державних органів із заявою, повідомленням про вчинення кримінального правопорушення, особа очікувано перебуває в межах належної правової процедури, забезпечення якої є одним із завдань кримінального провадження (стаття 2 Кодексу). Недостатність судових гарантій від свавілля у питанні початку кримінального провадження перешкоджає захисту порушених прав людини, зокрема внаслідок унеможливлення судового захисту, передбаченого частинами першою, другою статті 55 Конституції України.

Отже, це означає, що встановлений законодавцем обсяг судового захисту стосовно оцінки бездіяльності уповноважених державних органів має забезпечити ефективність судового контролю, який має бути забезпечено під час розгляду відповідних питань хоча б у двох судових інстанціях: законодавець має запровадити такий обсяг судового контролю за бездіяльністю слідчого чи прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Реєстру після отримання заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення, що дозволяв би здійснити ефективний судовий контроль щодо відповідних питань та за наявності підстав надати особі можливість ініціювати початок кримінального провадження, а отже, надати їй реальний доступ до судового захисту.

6. На підставі викладеного Конституційний Суд України дійшов висновку, що положення частини третьої статті 307 Кодексу в частині заборони оскарження ухвали слідчого судді за результатами розгляду скарги на бездіяльність слідчого чи прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Реєстру після отримання заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення, є обмеженням конституційного права на судовий захист стосовно гарантій на апеляційний перегляд справи, а отже, суперечать положенням частини другої статті 3, частини першої статті 8, частин першої, другої статті 55, пункту 8 частини другої статті 129 Конституції України.

7. Відповідно до частини четвертої статті 63 Закону України „Про Конституційний Суд України“, § 48 Регламенту Конституційного Суду України сенат Конституційного Суду України закриває конституційне провадження у справі, якщо під час пленарного засідання будуть виявлені підстави для відмови у відкритті конституційного провадження, передбачені статтею 62 цього закону.

З аналізу остаточного судового рішення у справі Плєскача В.Ю., а саме ухвали Верховного Суду від 15 березня 2018 року, вбачається, що положення частини третьої статті 309 Кодексу не були застосовані. Отже, автор клопотання в цій частині конституційної скарги не дотримав вимог частини першої статті 55 Закону України „Про Конституційний Суд України“, що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі в цій частині згідно з пунктом 4 статті 62 цього закону – неприйнятність конституційної скарги.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 151¹, 151², 152 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 36, 65, 67, 74, 84, 88, 89, 91, 92, 94 Закону України „Про Конституційний Суд України“ Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення частини третьої статті 307 Кримінального процесуального кодексу України щодо заборони оскарження ухвали слідчого судді за результатами розгляду скарги на бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення.

2. Положення частини третьої статті 307 Кримінального процесуального кодексу України щодо заборони оскарження ухвали слідчого судді за

результатами розгляду скарги на бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення, визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Закрити конституційне провадження у справі за конституційною скаргою Плескача В'ячеслава Юрійовича в частині відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 309 Кримінального процесуального кодексу України на підставі пункту 4 статті 62 Закону України „Про Конституційний Суд України“ – неприйнятність конституційної скарги.

4. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим, остаточним та таким, що не може бути оскаржено.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у „Віснику Конституційного Суду України“.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ